

Δημήτρης Χατζής και βουλγαρικές μεταφράσεις¹

Ελένη Κουρμαντζή

Настоящият доклад представя всички преведени произведения на Димитрис Хадзис на български език и съдържанието им. За първи път Д. Хадзис (1913–1981) става известен в българската литература с произведението си „Повест за Мургана“, преведено от Стефан Гечев (1949 г.). След превода на Ст. Гечев следват и много други преводи, като последното произведение на Д. Хадзис на български език, е разказ в превод на Васил Станилов (1982 г.).

Тον Μάιο του 2013 το Πανεπιστήμιο του Plovdiv (Φιλιππούπολη) της Βουλγαρίας προσκάλεσε την Επισκέπτρια Καθηγήτρια του Πανεπιστημίου του Βελίκο Τύρνοβο, Ελένη Κουρμαντζή, για μια σειρά διαλέξεων σχετικά με τις βουλγαρικές μεταφράσεις κειμένων της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Στο πλαίσιο αυτών των διαλέξεων αναπτύχθηκε και το θέμα των βουλγαρικών μεταφράσεων στα λογοτεχνικά κείμενα του Δημήτρη Χατζή, ενώ παράλληλα αναδείχθηκε η προσωπικότητα, η ταυτότητα, αλλά και το συνολικό έργο του γιαννιώτη λογοτέχνη. Επιπλέον, μαζί με τους φοιτητές, επιχειρήθηκε μια πρώτη συγκριτική προσέγγιση του πρωτότυπου λογοτεχνικού κειμένου του Χατζή «Το Βάφτισμα», παράλληλα με την αντίστοιχη βουλγαρική μετάφρασή του.

Παραθέτουμε μέρος της διάλεξης της Ελένης Κουρμαντζή, η οποία αναπτύχθηκε διεξοδικότερα στην ανακοίνωσή της στο Συνέδριο του «Διαβαλκανικού Πολιτισμού» του Πανεπιστημίου «Άγιος Κύριλλος και Άγιος Μεθόδιος» του Βελίκο Τύρνοβο (Απρίλιος 2014).

Δημήτρης Χατζής: Βουλγαρικές Μεταφράσεις του έργου του

Το ενδιαφέρον της βουλγαρικής διανοήσης για τη νεοελληνική πεζογραφία και ποίηση ξεκινά στα μέσα της δεκαετίας του 1940. Λόγω του πνεύματος της εποχής, προσανατολίζεται προς συγκεκριμένη

¹ **Αφιέρωμα στον Δημήτρη Χατζή: Πανεπιστήμια: «Paisii Hilendarski», Plovdiv Βουλγαρίας (2013); «St. Cyril and St. Methodius», Veliko Tarnovo Βουλγαρίας (2014)**

πεζογραφία. Είναι αυτή η πεζογραφία που ασχολείται με θέματα της Κατοχής και της Αντίστασης, και λιγότερο με τον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο (1946-1949). Έτσι, πρωτοπαρουσιάζεται η αξιόλογη ελληνίδα ποιήτρια και πεζογράφος, Μέλπω Αξιώτη, η οποία στα έργα της ασχολείται επισταμένα με τις παραπάνω θεματικές. Τα έργα αυτά είναι: *Ελλάδα – Κούνια μιας τραγωδίας* (1947) και *Εικοστός αιώνας* (μυθιστόρημα, 1949). Ακολουθεί ο Δημήτρης Χατζής, με το έργο του *Μουργκάνα* (1949). Στην επόμενη δεκαετία το ενδιαφέρον της βουλγαρικής διανόησης θα στραφεί και σε νεοελληνικά έργα περισσότερο κλασσικά, με λογοτέχνες όπως οι Νίκος Καζαντζάκης, Εμμανουήλ Ροΐδης, Θέμος Κορνάρος, Κ. Π. Καβάφης, Κώστας Βάρναλης, κ.ο.κ. Στον τομέα των μεταφράσεων, της επιμέλειας και της παρουσίασης των νεοελληνικών έργων πρωτοστατεί ο εκδοτικός οίκος «Narodna Kultura», ο οποίος εργάζεται σε αυτόν τον τομέα έως και τη δεκαετία του 1980. Επίσης, η εφημερίδα *ΟΤΕЧЕСТΒΕΗ ΦΡΟΗΤ* (Πατριωτικό Μέτωπο), και το περιοδικό *СΕΠΤΕΜΒΡΙ* ασχολούνται συχνά με τη νεοελληνική διηγηματογραφία. Ακούραστοι μεταφραστές και επιμελητές έργων της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας παραμένουν, μεταξύ άλλων, οι Γκεόργκι Κριστόφ Κούφωφ, Στέφαν Γκέτσεβ και Σάββας Αχιλλέα.

Θα παρουσιάσουμε εδώ τα μεταφρασμένα στα βουλγαρικά έργα του Δημήτρη Χατζή, αφού πρώτα παραθέσουμε μερικά ενδεικτικά βιογραφικά του στοιχεία. Εγγονός τυπογράφου, γιος διευθυντή εφημερίδας και χρονογράφου, σπούδασε στην Αθήνα Νομική, αλλά εγκατέλειψε τις σπουδές του, και το 1931 επιστρέφει στα Γιάννενα, όπου και μυείται, μαζί με τον αδελφό του Άγγελο, στα σοσιαλιστικά ιδεώδη, με καθοδηγητή τον Βασίλη Καρασκόγια. Το 1936 εξορίζεται στη Φολέγανδρο, ενώ το 1941 εντάσσεται στην Αντίσταση. Το 1944 καταφεύγει στον ΕΛΑΣ (Ελληνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός), έχοντας ήδη εργαστεί ως δημοσιογράφος και τυπογράφος στον «παράνομο» τύπο του Ε.Α.Μ. (Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο) και της εφημερίδας *Ελεύθερη Ελλάδα*. Το 1946 εξορίζεται στην Ικαρία, χρονιά κατά την οποία εκδίδεται το βιβλίο του *Φωτιά*, το πρώτο μυθιστόρημα της ελληνικής Αντίστασης, το οποίο και βραβεύεται αργότερα. Στέλνεται στα Γιάννενα από την Αθήνα, προκειμένου να υπηρετήσει τη στρατιωτική του θητεία, αλλά δραπετεύει και εντάσσεται στον Δημοκρατικό Στρατό. Με την ήττα και την τελική υποχώρηση του Δημοκρατικού Στρατού, το 1949, ο Χατζής εγκαθίσταται στην Ουγγαρία και εργάζεται ως συντάκτης στην εφημερίδα των ελλήνων προσφύγων.

Μελετά Βυζαντινή και Μεταβυζαντινή Ιστορία και Λογοτεχνία, ενώ γνωρίζεται παράλληλα με τον Καθηγητή Gyula Moravcik. Με προτροπή του ιδίου, ο Δ. Χατζής πηγαίνει στην Ακαδημία Επιστημών του Ανατολικού Βερολίνου, από το 1957 έως και το 1962, όπου και τελειώνει τη διδακτορική του Διατριβή με θέμα: «Die Monodien über die Eroberung Konstantinopels durch die Türken» (Μονωδίες για την Άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Τούρκους), υπό την εποπτεία του Καθηγητή Johannes Irmscher. Στην Ουγγαρία ο Δ. Χατζής θεμελιώνει το Νεοελληνικό Ινστιτούτο, όπου για πρώτη φορά διδάσκονται τα Νέα Ελληνικά και η Νέα Ελληνική Λογοτεχνία, ενώ παράλληλα συνεργάζεται με τον εκδοτικό οίκο «Eurora», στον οποίον εισηγείται και επιμελείται 80 περίπου εκδόσεις έργων της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας στην ουγγρική γλώσσα. Ο Δημήτρης Χατζής, με τη συνεχή και ακούραστη επιμονή του, γίνεται μόνιμος συντάκτης του περιοδικού *Πυρσός* της Ανατολικής Γερμανίας και συνεργάζεται τον ίδιο καιρό με το λογοτεχνικό περιοδικό της Αθήνας *Επιθεώρηση Τέχνης*. Θεωρείται μια σημαντική μορφή, όσον αφορά τη διάδοση των νεοελληνικών Γραμμάτων και του νεοελληνικού πολιτισμού στα Βαλκάνια και ευρύτερα στις ευρωπαϊκές χώρες.

Θα παρουσιάσουμε εδώ το μεταφρασμένο στα βουλγαρικά έργο του Δημήτρη Χατζή, κατά χρονολογική σειρά:

1949

Μουργκάνα (όνομα βουνού στα βόρεια της Ηπείρου): Εκδίδεται από τη «Φωνή του Μπούλκες», εκδοτικός οίκος «Ελλάς Πρες». Μεταφραστής Στέφαν Γκέτσεφ. Πρόκειται για μια νουβέλα που αφορά τις μάχες του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας με τον Εθνικό Στρατό στο όρος Μουργκάνα, και, κατά το περιεχόμενο, μοιάζει περισσότερο με μια δημοσιογραφική ανταπόκριση και αφήγηση, παρά για ένα μυθιστόρημα. Οι περιγραφές εδώ είναι ακριβείς, μέχρι του σημείου να δίδονται και τα πραγματικά επώνυμα των αντιμαχόμενων.

1963

Φωτιά: Έκδοση «Ναρόντνα Κουλτούρα». Μεταφραστής Γκεόργκι Κριστόφ (Κούφωφ). Σε σημείωση εισαγωγής του βιβλίου στην Περιφερειακή Βιβλιοθήκη «P. R. Slaveykon» του Veliko Tarnovo, καταγράφεται ένα «τιράζ» 10.090 αντιτύπων. Η *Φωτιά* περιέχει τρία διηγήματα: α' «Η Φωτιά», β' «Ο Πόλεμος» και γ' «Ο Δρόμος». Αφηγείται εδώ ο συγγραφέας γεγονότα που συμβαίνουν κατά τη διάρκεια της ιταλο-

γερμανικής Κατοχής και τον τρόπο που η νεολαία των χωριών αποκόπτεται από τις «παραδοσιακές» αξίες, ώστε να καταταγεί στο Αντάρτικο. Θα παραθέσουμε εδώ, αντί άλλων, απόσπασμα σχολίου του Γκεόργκι Κριστόφ (Κούφωφ), μεταφραστή του παραπάνω έργου, το οποίο βρίσκεται στο οπισθόφυλλο του βιβλίου: «Η *Φωτιά* είναι, όπως είναι αποδεκτό να λέμε, ένα φαρδύ πανί (καραβόπανο) του αγώνα του ελληνικού λαού εναντίον των δυνάμεων της απανθρωπιάς, οι οποίες έπνιξαν τον μισό κόσμο στο αίμα και μεταμόρφωσαν τον θάνατο σε σύμβολο της ισχύος τους».

1963

«Μαργαρίτα Περδικάρη»: Συλλογικός τόμος, έκδοση «Ναρόντα Κουλτούρα». Μεταφραστής Ντ. Ναλμπάντης. Διήγημα της Αντίστασης. Δίδεται εδώ μια παραδοσιακή, αστική, εκπεσμένη οικογένεια της πόλης των Ιωαννίνων, και από την άλλη, η ηρωίδα, ανιψιά της οικογένειας. Η ηρωίδα αυτή εκπροσωπεί τις νέες αξίες, τον Νέο Κόσμο, και γενικότερα παρουσιάζεται η συμμετοχή της στην Αντίσταση. Αποτέλεσμα, η ηρωίδα θα οδηγηθεί στο απόσπασμα και θα εκτελεστεί.

1965

«Ενηλικίωση»: Εφημερίδα *Πατριωτικό Μέτωπο*, 7 Ιανουαρίου 1965. Μεταφραστής Ντ. Κιτσέφσκι. Συμβολικό διήγημα, όπου, καθώς ενηλικιώνεται το μικρό παιδί, ταυτόχρονα ενηλικιώνεται και το μικρό μούλαρι, και αντιμετωπίζουν πλέον μαζί τα εμπόδια της ζωής.

1965

Τραγούδι στην Αθήνα: Έκδοση «Πρόφινζατ». Μεταφραστής Σάββας Αχιλλέα. Περιέχει τρία διηγήματα: α' «Τραγούδι στην Αθήνα», β' «Ντεντέκτιβ» και γ' «Σαμπεθάι Καμπιλής». Το «Τραγούδι στην Αθήνα» αναφέρεται στη Γερμανική Κατοχή στην Αθήνα, όπου κυριαρχεί ο τρόμος, η πείνα και ο φόβος των εκτελέσεων. Ο ήρωας του διηγήματος, στο τέλος, κάποια νύχτα, εξαφανίζεται. Στον «Ντεντέκτιβ», κείμενο αστυνομικής υφής, ο κεντρικός ήρωας, ο ντεντέκτιβ, δεν καταφέρνει να ανακαλύψει τον τρόπο που κάποιος έπεσε σε ένα πηγάδι. Στον «Σαμπεθάι Καμπιλής» δίδονται αρκετά στοιχεία για την Ισραηλιτική Κοινότητα Ιωαννίνων, καθώς επίσης και η ιδεολογία της Κοινότητας μέσω δύο προσώπων: του υπερσυντηρητικού «ηγέτη» της, μεγαλέμπορου, Σαμπεθάι Καμπιλής, και του ριζοσπάστη ποιητή και διανοούμενου Γιώσεφ Ελιγιά. Η παντοδυναμία του Σαμπεθάι Καμπιλής θα συντελέσει στην αποπομπή

του Ελιγιά από τη σχολή όπου δίδασκε, καθώς και από τη γενέθλια πόλη του. Στο διήγημα αυτό ο Χατζής, μέσα από μια αριστοτεχνική πλοκή, δεικνύει την επιβολή της συντηρητικής ιδεολογίας στην Κοινότητα και την κυριαρχία της, η οποία θα έχει ως αποτέλεσμα το Ολοκαύτωμά της στις 25 Μαρτίου 1944. Ο Δημήτρης Χατζής παραθέτει στο παραπάνω διήγημα έναν συγκινητικό επίλογο, τον οποίον και διαβάζουμε: *Μέσα σε λίγες ώρες η κοινότητα των εβραίων βούλιαξε ακέρηα. Με τη Συναγωγή της, τα μαγαζιά της, τους παράδες τους μαζωμένους πεντάρα – πεντάρα. Δεν έμεινε τίποτα... Ήταν ο ύστατος θρίαμβος του Σαμπεθά Καμπιλή.*

1968

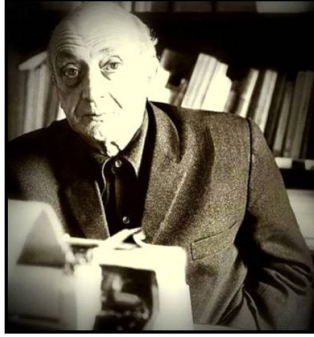
Ανυπεράσπιστοι: Δημοσιεύεται στο λογοτεχνικό περιοδικό *Σεπτέμβρης*, Νο 3/1968. Μεταφραστής Σάββας Αχιλλέα. Εδώ ο Χατζής τίθεται υπεράνω των μαχών, μεταξύ του Εθνικού Στρατού και του Δημοκρατικού Στρατού, γιατί, μέσα στη δίνη των μαχών οι άνθρωποι είναι εκτεθειμένοι σε μια μεγαλύτερη δίνη, αυτή του χειμώνα και των βουνών, όπου, μέσα στις θύελλες και τα χιόνια, δύσκολα επιζεί ο άνθρωπος, ανεξαρτήτως πού ανήκει και πού τοποθετείται ιδεολογικά.

1982

«Σιούλας ο Ταμπάκος»: Ανθολογία έργων νεοελληνικής λογοτεχνίας. Συλλογικός τόμος. Έκδοση «Ναρόντα Κουλτούρα». Μεταφραστής Βασίλ Στανίλοφ. Ένα από τα πιο δυνατά διηγήματα του Χατζή, όπου πάλι ο παλαιός κόσμος εκπίπτει (πρβλ. τον τίτλο της συλλογής «Το τέλος της μικρής μας πόλης»). Ο παλαιός αυτός κόσμος, ο οποίος εκπροσωπείται από τον Σιούλα τον βυρσοδέψη, δεν μπορεί να ανταπεξέλθει στην πορεία των καιρών, πτωχεύει μέσα στις σύγχρονες οικονομικές – καπιταλιστικές ανακατατάξεις, αλλά, παρ' όλα αυτά, διατηρεί την αξιοπρέπειά του.

Δημήτρης Χατζής, Βασίλης Καρασκόγιας, Γιάννενα, 1931.

Δημήτρης Χατζής

*Αγαπητοί Συνάδελφοι,
Αγαπητοί Φοιτητές και Φοιτήτριες,*

Μετά την πτώση της Δικτατορίας στην Ελλάδα και μετά από 25 χρόνια εκτοπισμού του, ο Δημήτρης Χατζής επέστρεψε στην χώρα του τον Νοέμβριο του 1974. Επειδή όμως δεν του είχε δοθεί επίσημα η «χάρη», αναγκάστηκε να ξαναγυρίσει στην Ουγγαρία, από όπου και θα επιστρέψει οριστικά στην Ελλάδα το καλοκαίρι του 1975. Αυτός ο μεγάλος διανοούμενος, που είχε διατελέσει Καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της Βουδαπέστης και Επισκέπτης Καθηγητής στο Πανεπιστήμιο του Βερολίνου, αυτός που έκανε γνωστή τη Νεοελληνική Λογοτεχνία στα Βαλκάνια και ευρύτερα στην Ευρώπη, απορρίφθηκε από τα Πανεπιστήμια της Ελλάδας για να διδάξει, με το δικαιολογητικό ότι, *ο καταδικασθείς εις οίανδήποτε ποινήν αναφερομένην εις τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 18 τοῦ Νόμου 1811/1951 δὲν δύναται νὰ διορισθῆ̄ εις δημοσίαν θέσιν ἢ θέσιν ὑπαλλήλου Ν.Π.Δ.Δ. διότι ἡ παραγραφή τοῦ ἀδικήματος ἢ ἀκόμη καὶ ἡ αποκατάστασις ἢ ἀμνηστία ἢ καὶ χάρις, ἔστω καὶ ἂν ἔχουν ἀρθῆ̄ αἱ συνέπειαι, δὲν αἴρουν τὴν ἀνικανότητα τοῦ καταδικασθέντος προσώπου προς διορισμόν.*

Σας ευχαριστώ,

Plovdiv, 22 Μαΐου 2013

Veliko Tarnovo, 25 Απριλίου 2014